

ÓDOR LÁSZLÓ

NYELVINDULÁS

2017. augusztus 2. avagy Róza, Rozika könyve

■ Idekívánkozik egy fejezet Ódor Rózáról, aki éppen két éves múltot júniusban, s Rozika néven most kezdett mágikus tempójában emberré válni. Mint édesapja tette 33 éve.

Gyönyörű történet az emberé! Egységes, hiszen felébred benne, minden egyes egyedben egy Isten, Vagy legalább Istentől fakadt lény, amivel kiválik az élővilágból, és szellem, Isten lesz kissé maga is. Legalábbis ez a hitünk – bár a minap a kővágóórsi kis ménesben, míg Bence unokám lovagolt, hallottam a lovakat egymásnak felelgetni, vagy hogy éjjel, az egyik kutya jajgató ugatására hogyan horkant fel a falu többi kutyája, kinyúlva a legkülönfélébb szólalomokba, mint egy nagy koncertben, mely betöltötte az egész Káli-medencét. Ki tudja, üzentek-e egymásnak az élővilág egyedei, vagy csak gyönyörködtetni akarták a földi zenével az égbolt csillagait?

Tény, hogy egvedenként más és más az emberré válásnak ez a nyelvi útja. Ha például összehasonlítjuk apja nyelvindulásával (ezt a szót a szerző nagypapa agya lökte elő, a nagymama kívánságára címet keresve a Dani papa nyelvi fejlődésének leírását tartalmazó fejezethez – vö. földindulás).

Rozika szinte néma maradt, néma volt, amikor apjával már élcelődő beszélgetésekben szemléltük a világot. Már-már megijedt a nyelvész nagypapa, hogy nyelvtelen marad a kisunoka szépség, de épp ez a nyelvtelen állapot óriási, mindent magába ölelő kommunikációs teljességet teremtett köréjük. Úgy érintkezünk Rozival, mint magával az Úristennel. Szemmel, öleléssel, bőrünk összeérintésével. Hangunk színével, teli érzélemmel, mint a szerelemben.

Teljes, világos kommunikáció volt ez is, nem szigetelődött szavakba, s a közlések szemantikai rajza kialakulatlan volt. De értettük egymást. S Kati nagymama egyszer csak elkezdte mind nagyobb meggyőződéssel hajtogatni, hogy „Rozi mindent ért”. S valóban, amit mondtunk, akárcsak egymás közt, arra hallgatott, annak engedelmeskedett. Jobban mondva: azt megtette, megcselekedte. Mert még ebben a nyelvtelennek tetsző szakaszban mind erősebben kialakult az akarat. Hogy döntött és akart, és csak azt volt hajlandó tenni, amit akart.

Nem volt hajlandó bejönni a lifttől a lakásajtóhoz vezető gangról, hanem visongva tovább futott az ellenkező folyosóoldal felé. De mindannyiszor boldogan szaladt az erkélyajtó felé, ha ezt mondtam neki: Gyere, Rozi, megnézzük a Dunán a hajókat.

Kicsit aggódtam, mert nyelv nem kísérte a cselekedetét, de még az akarata megnyilvánulásait sem. Ismétlésnek meg aztán nyomát se észleltem. Már autizmus irányába kezdett áramlani bennem a félelem, hogy külön világa épül föl, de ezt éppen az akaratunkra érkező erős ellenállás, ellenállási akciói hessentették el. Ismételni sem hajlott semmit se, legfeljebb szótagszavakat hajtogatott – pontos jelentési kötések nélkül. Mondta, énekelte, hogy „mama” meg hogy „papa”, de nem tudtuk meghatározni igazi jelentését, funkcióját, mikor és miért mondja. Dani papa ugyan – teljes féltékenységgel – hangsúlyozta, hogy a

A szerző *Balázs beszélni tanul* című, kétnyelvűségről szóló könyve 2018 októberében jelenik meg a budapesti Nap Kiadónál.

papa ő és nem a nagypapa, s ezt érvényesíteni is akarta, de amikor Rozi a pusztára érzése kimutatásaként rikongatta, hogy „papa”, ő is elbizonytalanodott.

És ekkor – kb. tíz napja (két hete), megtörtént az áttörés. Ő, a „papa” hozta a hírt, hogy Rozi lefekvés előtt emlegette a „nagypapát”-t. Mégis ez, a személy-elkülönítő törekvés hozta meg tehát a nagy nyelvi áttörést. Nekem hatalmas bizonyosságául annak, hogy „értő nyelvet használ” Rozi, ráadásul nem szótagszót, hiszen a papa elé pottyantott „nagy” szócska igazi nyelvi produkció. Nem az ajakkal való pusztára játék, mint a „mama” vagy a „papa”.

Innen kezdve Rozi rohamos iramban elkezdett utánozni. Vigyáznunk kell, mit mondunk, mert utánoz. Olykor nehezen felismerhetően. Ha meglát egy új dolgot, helyzetet, személyt, harsányan kérdezi, Mi a – s utána valami ilyesmit rikolt: „nyannnnnya”. Erre ébredt fel Kati-nagymama gyanúja, hogy rajtakapta magát, amint ezt kérdezte: „Mi a nyavalya?” – hogy Rozi esetleg ezt ismétli. Dani papa meg tegnap azt mesélte, hogy Rozi fürdetés közben a nagypapát emlegette s hozzá mintha a „csúnya” szót kántálta volna. Ami bizony meglehet, mert akarat-teljesítése gyakorlatában összetört ezt-azt, s nagypapa ilyenkor valóban felemelte a hangját: „csúnya vagy”. S ez az, amit a mai nevelési felfogás szerint nem szabad mondani. Csak jót, pozitívat. Hogy te édes, dobálj csak mindent, ahova akarsz, nehogy lelki törésben legyen részed!

Egy hete már – személyhez kötve, ha például keresi, hívja – mondja Rozi azt is, hogy „nagymama”. Igazi nyelvi indulásának a jele ez a két szó. Ez vitathatatlan. Ha ezt a két szót mondja, valóban minket vél, minket hív, gondol. De nemcsak ezért jó Rozi nagymamájának és nagypapájának lenni...

A nagyszülői fő szólam (l. idefönt) nem akarja – nem is tudja – elfedni, hogy a kisgyermek szájába énekelt első nyelv: az édesanya nyelve. Anyanyelv, ahogy Luther Márton formálta meg összetett szavában a lényegét. Egy filmben láttam, ahogy a lucskos kis kölyköt, éppen hogy leseperve róla a szülés édes szennyedékét, édesanyja mellére fektetik s ott a háromperces rébmű boldogan elpihen: ismeri az édesanya testének illatát, testének lüktetését, ritmusát, az anya hangjának színét, dallamát. Hazatalált – idekint. Elemi erejű teljesség-találkozás ez a bentről a kintre tett gyötrelmes út végén.

Az édesanya az első perctől beszél a kicsinyéhez, ezzel kezdődik a nyelvtanfolyam, az anyanyelv kurzusa. Nagyon fontos a szellemi egészsége szempontjából, hogy minél kisebb törésekkel élje meg a földreszállást. A kicsi a király, a királynő. Aki hónapokig csak hallgat, piheg és szomjazza az anyai nedveket, a szót, ami átöleli egész lényét, aztán megmozduló testének felfedezését, ahogy mozgatja ujjait, úgy mozgatja ajkait, nyelvét. Játsszik velük, s csak később eszmél rá a hangokra, melyeket produkál. S még később arra, hogy ennek a hangiságnak funkciója van. De hogy arra ráeszméljen, hogy az ő testmozgása produkál használható hangokat, hosszú ideig tart s életének talán legnagyobb felfedezése.

Ekkor, még ekkor is főszerepben van az édesanya. De megjelenik már körülötte, mint nyelvtanárok közössége, a család oktató köre. Elfogadják a hangiprodukciót, sőt: értelmezik, elhelyezik a baba körül épülő s egyre világosabb arcokkal behajló tablót. Mama – játszik ajkával a baba, s rázeng az anyai öröm: már megismer, már hozzám szól, én vagyok.

Pedig – Rozinál igazán tapasztaltuk, hogy – mást jelöl az ajaksúrlódás öröme: mindenképpen kellemes valamit. Jó dolgot, pozitív életérzést. De minden homályos még, mint állítólag a látása. A környezete hangokat fogad el, erősít meg, másokat figyelmen kívül hagy s így kiiktatja a baba hangállományából. Ez a hangállományi otthon/hazatalálás sokáig tart, ebben a gyakorlati stádiumában költözik be a lexika, a szóértés is a kisbaba beszélő szerveinek a világába: a szájába. Az édesapa ebben a tablóképben attól függően foglal helyet, hogy mennyit győz foglalkozni a kis babával, a születő gyermekkel. Fontos lenne, kicsit talán a nagyszülők előtti pozícióban, ebbe a képbe bekerülnie...

■ Csoda – ezzel a címmel kaptam kézbe egy könyvet a kővágóórsi könyvespolcok egyikéről – „gyermekéről, gyermekekhez írt versek”. Sugallja, hogy a gyerek csoda.

S valóban csoda a gyermek, a gyermeki fejlődés – főképpen az érkezése. Mintha nem meg- hanem felismerné a dolgokat. Mintha már egy korábbi elrendezkedésből ismerné már az ITT-et: egy homályos rendből tiszta rend születik benne, azzal, hogy megnevezi őket.

A tudomány azt mondja, hogy hajlam, készületség van a gyermekben, hogy hazataláljon, hogy megtalálja – mintha egy kijelölt hely volna – helyét a világban. A világában. Amely már az övé volt, azelőtt, hogy megérkezett volna belé. Pre-predestináció volna ez? Van ilyen?

Nyelvi kijelöltség a gyermeki tudatban biztosan nincs. A német tévé most, a menekültügy tetőzésekor (a tematikus tetőzésekor, értem én, mert a tényleges tetőzés még nagyon tartósan és messze van!) sorra hozza a nem német kinézetű riportalanyokat, fekete (mondanám: néger) embereket, akik teljes tudatukkal németek. Tehát: a környezet rögzíti bennünk a szellemi-nyelvi helyet, életünk ott-honát. Tehát egy afrikai jövevényben (bevándorlóban, migránsban) aligha élnek német nyelvi előképek, melyeket felébreszt, előhív a valóság.

De nyelvhasználati hajlam, hajlamok biztosan vannak bennünk. Velünk születnek, s kifejlődnek. Mint a járásra s általában a mozgásra való készség. De hogy speciálisan nyelvi s kulturális meghatározottságok velünk születnének, elméletileg, tudományosan nem igazolhatók. Noha nekem olyan hatalmas vonzalmam van a németséghez, mint amekkora taszító erő hat bennem a francia világ iránt. Feuchtenberger dédapámtól jönne ez a szál, s irányítana nyelviségemben is?

Rozinál a hajlam egészen világosan (pregnánisan!) megmutatkozik: az akaratával. Beszélni még feltűnően nem tud, de annak világos jeleit adja – folyamatosan és egyértelműen –, hogy eligazodik a világban, van véleménye és vannak szándékai, s közölni akarja s közölni tudja, mit akar. Szómondatokkal, amiben már elenyésző kisebbségben vannak a szótagszók. *Nyamnyam* – mondja, ha éhes, sőt, önálló szóként, hogy *tápi*, ha tápszert vagy tejet kér a felnőtt enniváló elfogyasztása (mert amúgy rendszeresen velünk eszik) és fürdés után, elalvás előtt. *Csüccs*, mondja, ha maga mellé kér minket, vagy távolabbra mutat, ha éppen nem tart igényt a közelségünkre. *Nyihanyiha* – rikongatja megrészegülten, ha a kővágóórsi határban lévő lovarda mellett haladunk el, s amint átlendülünk a hágón Révfülöp felé, a feltűnő Balatont *balcsibalcsi* harci kiáltással köszönti.

Ilyenkor – tanács is ez babakörnyéki felnőtteknek, szülőknak, nagyszülőknak: – nem szabad átvenni az ő beszédét, nem szabad a szómondatos kommunikációra leszállnunk, hanem beszéljünk hozzá tovább is normatív folyamatossággal. Egyébként a gügyögő reakció abba a tévhitbe hozza a kicsit (azt „rögzíti benne a környezete”), hogy az általa produkált szómondatos kommunikáció megfelelő, elég, hogy ez a végpont.

Jólesik szívünknek, de szakmailag regisztráljuk, hogy – édesapja elmondása szerint – amint olyan környezetbe ér – kővágóórsi és dömsödi házunkban –, ahol velünk volt, fejét körbe forgatja, keres minket és kérdegeti: Nagymama? nagy-papa? – a kérdőjel világosan hallatszik az éneklő intonációban. (Szívhez szó-lóbb, szebb zenét nagyszülő nem hallhat.)

Tanács – gyermeküket néha túl, tehát rosszul – szerető szülőknak: a gyermek köré kiépülő világba engedjenek be minden autentikus (hiteles) szereplőt: elsőként a nagyszülőket s odább a tágabb családokat, a barátokat. Ezzel tágul a világuk s mélyül az időben. Így differenciáltabb szemléletű személyiség lesz gyermekükből – mint ahogy a mi három fiunkkal ez nekünk sikerült. Nem szabad,

nem kell féltékenykedni, noha érthető, különösen a szülési gyötrelmekre emlékező anyáknak (nem egyszer hallani, hogy „én szültem a gyerekeket, az enyém!”) – nagy baj, amikor ez szeretet körülírcozza egy gyermek életét. Sokszor egy életre, örökre bezárja egy szűk világba. Túl gondos anyák képesek ezzel tönkre szeretni fiukat, lányukat.

A gyermek tág világot követel magának. S ennek a tág világnak mindinkább megteremtődik nyelvi pandantja, kifejezési rendje, rendszere. Itt csodával állunk szemben, valóban hihetetlen motorizmus göngyöli ki egy emberkében a nyelvi világot, egy teljesség felé. Ennek állunk most az elején Rozival: nagyon kell figyelni! (Egy bizonyos: Rozi a nyelvtelen kapcsolatában a világgal, a világgal megdöbbenően nyílt, nyitott viszonyban áll: benne van. Azt kell fenntartanunk benne, azt az éber érdeklődést, azt a szellemi és nyelvi(!) falánkságot, amellyel ma körültekergeti mokány nyakán a hajfűrtös fejecskejét. Míg – ártatlan mosollyal – nézeget ránk, azért van egy csipetnyi huncutság a szeme sarkában. Mint papájának volt vagy 31 éve – de ő többet adott a nyelvre: ennyi idős korában már szinte beszélt. De látni az Egészből, a létből, aligha látott többet, mint Rozi lánya.

augusztus 21.

■ Tegnap tűzijáték. Micsoda ünnep a nagyszülői léleknek: mind az öt unoka az erkélyen tolong, nyüzsög, ölbe bújik. Félek, mondja Emma, de kitágult szemmel nézi a fényes csodákat nyíló virágokat. Éppen egy előttünk álló naszádról lövik fel a fényszimfóniákat. Rozi nem is tudom hol, csöndben van, anonüm nyeli a fényt.

Arra gondolok, hogy így érkezhettek hozzájuk, a tudatukba a szavak. Alak-talanul, értelem nélkül, hatással, fénnel vagy homállyal. A szótári jelentés lassan érik csak meg a tudatukban. Honnan tudnák, hogy ki a nagypapa? Hogy a papájuk papája. Hiszen valójában még azt se tudják, mi az, hogy *papa*.

Két bölcsész menyemmel erről ejtek szót – érzem, kevés sikerrel. Mintha a tudós nagyapa okvetetlenkedne. Hiszen – mit akar ez az öreg! – a szavakat meg kell tanulni. Benne vannak a szótárban, és kész. Hogy a nyelvoktatásnak, különösen a korai kezdetűnek (elsős, másodikos gyerekeket tanít Erika, Balázs fiam révén menyem), hogy a jelentéssel nem kellene törődni a korai években, csak a dallammal, azzal, hogy a kiejtésben konzerválódjanak azok a hangok, amelyek aztán kikopnak a gyermekek *artikulációs bázisából*, mert a környezet nem igazolja őket, hogy kellenek. Balázs – mondom – ezért beszél úgy németül, hogy németnek hiszik, mert egész kiskorában megtörtént ez a rögzítés. De hogy a csodahintés elmaradjon, megjegyzem: a kétnyelvűség nagy erőszak az egy nyelvre vágyó emberi elmén. Elfelejtí a gyerekkori nyelvtudást, mondja Lili, Bálint fiam révén menyem. Hát persze, hogy el. Ha nem gyakorolja, nem használja a második gyermekszájába berögzült nyelvet. Példa rá Balázs, aki – amikor hazajöttünk Berlinből – négyévesen makacskodott, hogy ő nem akar német lenni. Hogy ő magyar. Mivel bizonyos szituációkban németül szólalt meg az óvodában, kinevették, s ő nagyon szégyellte magát. Ki kellett találnom egy *Deutsche Pupp*et, annak nyaknyílásába dugtam be az ujjamat s eltorzult hanggal így beszélgettem Balázssal. Így maradt meg a németiség benne. Nagy hasznára.

De a kétnyelvűség, a nyelv természetes használatából eredő tudás örökké bizonytalan marad. A tanult tudás koordináción nyugszik, ezért nem harmatüde, de szabályos. Dani ad erre számos példát: átküld nekem ellenőrzésre hibátlan szövegeket. Ha született németajkúnak mutatja meg, az persze stilizál, fabrikál rajta, de ez már nem a nyelvtanulási procedúra.

Rozi *szómondatos beszéde* ennek a homályos értelmezésnek hiteles „leképezője”. *Csip-csip*, mondja, amikor madáréneket hall, *csüccs*, amikor leül vagy le-

ültet, *bim-bam*, amikor meglát egy templomtornyot. Félreérthetetlen. Olyasmi ez, mint a néma jelbeszéd, amelyet – ha feliratozzák a tévében – sokszor majdnemhogy cizelláltta írnak át. De azért csak olyan beszéd lehet az a mutogatással, mint Rozi szómondatos beszéde. Három napja itt, nálunk aludt délután, s amikor felébredt, hallatta nyomban, hogy *nagypapa, nagypapa*. De ki se várta, hogy bemenjek hozzá. Megjelent az ajtóban, s ahogy meglátott, megkérdezte: *Nagymama?* Erre elmondtam neki, hogy ő fodrászhoz ment s jön majd haza hamarosan. Erre ő sarkon fordult és visszament a hálószobába, játszani. Félreérthetetlen kommunikáció volt.

Bálint – egy Kanadából küldött filmeckéiben – ölébe vette Mártikát, lassan másfél éves kislányát, s kicsikart belőle két szót is: utánzásként. A harmadik szónál Márti már nem figyelt, lecsusszant apja öléből. Megtudtuk, hogy ő már értesült az utánzás lehetőségéről, de még nem élne vele. Rozi sem akar ismételní. Amit rákényszerítünk, hogy *na, mondd má; megismétli*, de nehezen felismerhető kiejtéssel, elmaszatolva. Amikor nemrégiben meglátta a sarkon előkanyarodó Balázst, valami ilyesmit kezdett rikogatni: *baá, baá*. Inkább magától mond olyan nyelvdarabokat, amelyeket elraktározott magában. Így ismerhettük fel a *villamos* szót, a *Dunát*, a *buszt*, ez utóbbi kettőt egészen jól mondta. De hogy miért nevezi – mind félreérthetlenebbül – a vonatot *tutu*-nak, rejtély. Egyelőre nem gyötri, hogy töri a magyart, valami globálnyelvűségből ki-kirikantva mond szavakat, hosszabb egységeket, talán mondatokat. Mint a tengerpartra csapódó hullámverés sziklán rajzolta jelei.

2017. augusztus 29.

■ Néha aggódva próbálgatom, de Róza nem majmolja, amit hall. Nem ismételi, csak ha éppen nagy a kedve hozzá. A maga szómondat világában kitűnően elvan, egyértelműen (és *unkompliziert*) kommunikál. A minap a Városligetben egy étterem nyitott ablakán át finom illatok rohantak ránk, ő felénk fordulva jelezte, hogy *nyámnnyám*, enni van kedve. Kérdeztem a környezetében: használja-e valaki ezt a szótagszót Rozival, valaki lesütött szemmel beismerte. Tehát nem maga Rozi találta ki. Valaki legalábbis elfogadta a szómondat beszédét.

Globális létében a nyelv csak luxus. A *nyámnnyám* meg a *csüccs* csak ráadás, zenei elem. Mint egész gondolatiságában és a nyelvi megvalósulásában a hangzás, a zeneiség a fő terep, intellektuális háttér, hátterezettség, pláne nyelvi tudatosság, amely rögtön nyelvtanalapú gondolkodásra utalna, nos, hát ilyesmi a gyermeki nyelvfejlődés kezdeti szakaszában nincs. Ezt jó volna a nyelvtanári gondolkodásban rögzíteni.

2017. október 21.

■ Alig egy hét, és ismét itthon lesznek Daniék. Közben néhány csodálatos napot töltöttünk velük, ott, ahol két egész hónapra megültek: Londonban. Az majd itthon, később derül ki, hogy az idegen nyelvű környezet hogyan hat rá. Egyelőre ragaszkodik ugyanahhoz a nyelvvilághoz, amellyel elment; a szómondatokkal teljes békében megvan a világgal. Ki tud fejezni mindent. Érteni meg valóban mindent ért (ami ebben a korban a minden): éjszakai fel-felébredésekor Kati teljes mondatokkal magyarázta el neki s csöndben, hogy aludnia kell. *Ja, Jaaa* – válaszolgatta ő is csendesesen, s röviddel rá el is aludt. Legfeljebb annyit mondott válaszul, hogy *Nagymama, bim-bam* – ami világos, hogy annyit jelentett, hogy minden rendben, de holnap is menjünk el templomba (a Szent Pálba). Ami neki nagyon tetszett.

Rozi alátámasztja azt az elméleti feltevést (hiszen az egyszem ember valószínűleg az embernyelvi fejlődést a maga életével *reprezentálja*), hogy az emberben vele született *univerzális* élnek, működnek mintegy előre gyártott keretelemei

a kibomló nyelviségnek. S van ebben elfogadható igazság: miért csak méreteinket, hajszínünket vagy éppen betegségekre való hajlamainkat örökíthetnénk tovább az egyszem sejten keresztül (persze kétszer egyszem sejten át), miért ne lehetnének egyéb irányhajlamok? Ez persze nem kész nyelviség tehát, hanem a fő elemek. Hogy nekem – újra mondom – a német nyelv ösztönösebb tulajdonom (dédapám volt bevándorló német), mint mondjuk a francia, amellyel egész életemet végigvívтам, hogy tudjam legalább egy icipicit.

Szóval ez még mindig Rozi univerzálé világa. Türelmetlenül várjuk, hogy meddig tart.

2017. november 1.

■ Tegnapelőtt késő este megjöttek. Rozi öröm jelét Katinak alig mutatta, csak éppen belekuperodott *nagymama* ölébe, ameddig Dani összeszedte a körben járó futószalagról összes cókmojkukat. Én később gurultam be értük, amikor már mind a rámpán álltak, csomagostul. Rozi – így mesélték – végig énekelte: „*nagypapa?*” – így, kérdőjelnek intonálva. Felragyogott az arca, ahogy hozzám futott. Mondatok helyett még mindig szómondatokkal él. Tökéletes kommunikáció, még mindig: nagy puszival simult nagypapához.

Angol nyelvi hatás legfeljebb annyi, hogy köszönéskor *háj*-t mond. Ha kéri. Inkább mutatvány, de nem zavarta az angol környezet. Amikor érkezéskor este az autónkkal hazafelé mentünk (velünk jött), elkezdte hajtogatni, amikor a Kapi utcára bekanyarodtunk, hogy *katycsak, katycsa*. Azt hittük, hogy a kacsákra emlékeztet, amelyeket a Holland parki tavacsán láttunk. Amikor a Csalán utcába (ahol laknak) bekanyarodtunk, már mutatta is, hogy „*katycsa, katycsa*”. Akkor már a k-át h-nak hallottuk és a bonyolult magánhangzó-kombinációból (tycs) h lett, legalábbis há-sodott, s világos lett: *haza*, ez hozta tűzbe, hogy két hónap után hazajött.

Egyelőre otthon lakásszemlét tartott. Ma hozzánk jöttek ebédelni. A lakásajtótól nyomban rohant át a két nappali s szalon szobán az erkélyre, nyitotta az erkélyajtót (már kényelmesen eléri) s *ajó, ajó* kiáltotta, és a hajókat nézte. Két hónap után emlékezett rájuk. *Csüccs* – a székre ültetett, s az ölembe mászott, ahogy azelőtt mindig szoktuk.

Egyelőre alig beszél. Érteni teljes körben mindent ért. Ha *levesszük a cipődet*, mondom, leül s nyújtja a lábát. De mondani, szinte néma. Figyeli, hallgatja a világot. Tanul. A hazatérő ember óvatosságával. Honnan értené, hogy mi történt velem? Hogy miért ment el, ha hazajött?

2017. november 7.

■ Mint minden talmi alkalom, elmúlt ez az ünnep is, az egykori nagy november hét! De nekünk megmaradt Katival ünnepnek – mert ezen a napon találkozunk. A jelentések, a szavakhoz, fogalmakhoz kötődő jelentések így lettek ragadozóvá, s ináltak el, mint a kutyák, ha rájuk üvöltünk. Itt most semmi üvöltözés nem volt, csak az idő tett rá zárjelet. Némaságot. Nekünk ez az 54. év. Volt persze helyzetkomikuma: amikor Balázst a magánéletbe cselesen befurakodó óvónénije megkérdezte, hogyan ünnepelnek a szülei november 7-én, ő így válaszolt: gyertyás vacsorával. Aztán engem kérdezett nagy ámulással, csontos kezét (jól emlékszem) a szája elé kapva: Apuka, igaz ez? Én rögtön kapcsoltam, s válaszoltam: Hát hogyan másképp? (Aztán jót nevtünk a kettősségen.)

Hát ez a szemantika. Aminek a kimondott vagy leírt szó csak halvány kísérlete: minden egyértelmű csak a milióból lesz.

Rozi így él. Így ért sokkal többet a világból, mint amit a nyelvisége mutat. Megdöbbenően érti a valót. Persze még a maga valóban nagyon szűk világát.

■ Egy hét együttlét után nem tudjuk: az intenzív valóság-élés, a hárman-együttlét teszi-e, hogy szinte egyenrangú lény lett a körünkben Rozi, akivel mindent, de mindent meg lehet beszélni. Nem felnőtt problémákat, hanem a hétköznapi világ dolgait. Mikor mit csináljunk? Ha indulnánk valahová, érti a beszédünket s hozza a cipőjét, kabátját. Ha szeszélyes, kijelenti, hogy „nagy mama”. Hogy csak Kati nagy mama öltöztetheti, fürdetheti, fektetheti le. Tudja s mondja a nevünket. Még odahaza Dani tette rá a családi kör fényképalbumára, hogy arra a kérdésre, hogyan hívja nagy mama nagypapát, Rozi ezt sivitotta: Láciiii, Láciiii...

Akarata van – s nem is gyenge. Ez azt jelenti, hogy szempontokat alakít már ki a világban, sokszor számunkra érthetetlenül, de akar: ezt és azt. Nyelv nélkül is megértette, hogy mit. S egyre könyörtelenebbül. *Rozi nem alksuzik!*

2017. november 13.

■ Bükkfördőn meglepetéssel hallottuk, hogy Rozi énekelt. És hogy! Hibátlan dalsorokkal lepett meg, félhangnyi biztonsággal. S a ritmus is végig hibátlan volt. *A hull a pelyhes fehér hó-t* énekelte, gajdolva persze a szöveget, de voltak foltok, ahol a szöveg is átütött (vagy inkább átsejlett.) Az ember nyelvi útjának egyik – feltételezett – szakasza bukkan fel az egyedi nyelvhasználatban? Néhány százezer évvel ezelőtt így énekelhetett előnyelviségében a *homo erectus*? Mindenképpen bölcs utalás a nyelvtanítási módszertanban áskálóknak: a beszéd dallamát az énekhangban lehet felfedni. És ott kell gyakoroltatni a nyelvet tanulót, az éneklés, a népdal hangzás- és ritmusvilágában. Nyelvenként, nyelvkultúráként változik persze a népdal használhatósága. A magyar nyelv tanulásakor ez kiváló eredményt hoz. Népdalainkat, ha dalolod, s kicsit lecsavarod a dallamot, de meghagyod ritmusát, lüktetését, ott a beszéd normális folyamába torkollik az ének. Énekel csak el a *Hej, búra termett idő, ködnevelő szellő-t*, s haladj ismételve a strófát a beszéd felé. Gyönyörűen érthető lesz az idegen ember magyar beszéde. A magyarban a jó értés akadályá amúgy éppen a mondatdallam torzultsága, idegenszerűsége. Az idegen prozódia, amely érthetlenné teszi a nem-magyar ember magyar beszédét. Hogy éppen az akusztív torzság miatt nem értjük, amit mond a magyarul beszélő idegen. Berlinben, pályám kezdetén, kedves tanáromtól, Bodolay Gézától (aki ott tanszékvezető volt) tanultam ezt a bölcs magyartanulási módszert (eleinte azt hittem, hogy csupán népies vonzódás volt ez az öregben).

Ma délelőtt is Rozinál. Hatott az egyhetes intenzív anyanyelvi kurzus velünk. Ismétél, most már vitathatatlan tudatossággal. Sőt, ami ennél is kacérbab: szeszélyesen (mint anyyi minden a tetszésre játszó hölgyeknél). Az ismétléseknél nem hallja, nem tartja be a szóhatárt. Általában rövidít. A mokus helyett móka-t mond, a tea helyett te-t. A jelentéssel, hogy egyáltalán a hangzó valami értelmet hordoz, még nincs tisztában, ez nyilvánvaló. Akkusztív gyakorlat, amit csinál.

2017. december 11.

■ Rozi a világ megismerése dolgában sokkal előrébb jár, mint a nyelvben. A létezés mindig fontosabb lesz-e neki, mint a kifejezés? Megfontolt s lényegre törő. A szavakat egymás mellé helyezi, de nem illeszti őket nyelvtanilag. Egy két éves kislányt láttam s hallottam tegnap, amikor egy boltban édesanyja segítségével kirkodta a vásárolt dolgokat a kosárból a pultra, s közben ragozott mondatokkal kísérete cselekedetét. Ragozva mondta mondataiban a szavakat. *A pultra teszem, a kosárból kiveszem.*

Rozi így mondaná: pult, kosár, nagypapa. Hogy tehát én rakjam ki a holmit a kosárból a pultra. Siettetni ezt a fejlődést nem szabad, legfeljebb kerülni kellene az „édes” gyermeknyelvet.

Rozi olyan, mint a magyarországi nyelvtanulók zöme: hogy „már mindent ért”, s aszerint cselekszik, amit hall, de nem tud beszélni. Ebben nincs semmi különös, a koraiság s a későiség nem mérvadó kategória. Egyik legokosabb barátunk, M.G. tegnap elárulta, hogy ő még három éves korában sem akarta szóra nyitni a száját. Komoly tétel ez az iskolai nevelés gondolatkörében. Az egységes időtengelyre felhúzott oktatás. Hogy a tanrend – menetrend – szerint folyó oktatás nincs figyelemmel a gyermeki készségekre, amit érettségnek nevezünk. Olyan ez, mint az etetés: akkor és azt kellene adni, amit éppen kíván s be tud fogadni a szervezet. Ezért veszélyes a központilag kialakított és vezetett iskola – a magántanulók száma ezért gyarapodik. De hát a Széchenyik, az Esterházyk porontyai mellett tanítók voltak – s kicsit erre nyílt az osztatlan iskolák értelme is. Hogy az egyszem tanulókra ügyelve lehetett előre figyelni, s pótolni hiányokat – visszafelé. Nyelviileg nyilván egyedien jó mód a „Fräulein” alkalmazása, a gyermekkori élő nyelv, amely illeszkedik pontosan a gyermek képességeihez, érdeklődéséhez, igényeihez. Nem ezt kellene tennie az oktatásnak?

Nem, az iskola ehhez túlságosan tömegintézmény. Nem adhat ekkora személyi szabadságot. De a család korrigálhat, módosíthat, személyre szabhat. A mindennapi intenzív együttéléssel, nem óraszerűen tanítva. A „különórak” helyett én sokkal inkább ezt ajánlom: a családi együttélést. A szellemi együttélést. Sok kirándulást, együtt cselekvést, sok beszédet, beszélgetést, amikor a gyermek nem is veszi észre, hogy tulajdonképpen tanul. S mi is tőle. Annyit bizonyára, hogy mit, hogyan csináljunk: vele, körülötte. Az első fontos pont persze az, hogy ne hagyjuk egyedül. Legyen testvére! Egy korához illő világ. Ha (még) nincs testvér, legyen az óvoda. Vagy később egy emberi léptékű iskola. Melyben megszülehetnek külön szempontjai, ellensúlyai a világban.

2017. december 28.

■ Rozi első karácsonya, amelyet értelemmel fogad: angyalokkal, csillogó, csilagszórós karácsonyfával s persze: Jézuskával. A misztikum teljességére szülei vigyáznak. Ne lássa a feldíszített fát, csak miután megszólal a csilingelés. Ének-szó, van egy kis műsor is (Dani olvas a Bibliából, ének s nagypapa a régi szokás szerint a József Attila-verssel próbálkozik – egykor a négy strófát a három fiával együtt mondta. Most egyedül kellene. Elkezdem, de két sor után kihuny Rozi figyelme. Ezt már nem érti, mint ahogy a ceremónia menetét sem. Majd megszokja. Ez a nyelven túli kerete a nyelvnek. Mit, mikor, hogyan csinálunk. Az ajándékozás, amikor a papája a fa alól kivesz tarka papírba zárt dolgokat (ruhát, játékot, könyvet) és a felnőtt világ ujjongva illeszti rá a ruhákat, mutogatja a játéktárgyakat, nyitogatja a könyveket. Ő persze nem is érti, mi ez a papírosokból kihulló dologtömeg. Hogy mi karácsony... aztán másnap, 25-én, nálunk szintén egy világító fenyőfa alatt, mellett a szelíd ének, nagypapa lassú beszéde, ritmusos szó – két Kurt Marti vers – aztán *Bala* (Balázs) és *Eri* (Erika) fuvola és furulyazenéje, aztán megint ajándékok, megint öröm. Karácsony, első karácsony, második felvonás.

Beszéd? Még mindig szómondatok, de mind jobb tájékozottság a dologi világban. Ami fogalmi távolság is. Azt persze egyáltalán nem érti. Hogy mi a *papa*, *mama*, lassan felfogja – s onnan méri ki a *nagypapa*, *nagymama* mibenlétét, nyilván nem a családfás rendben, de érzi a közelséget, a közvetlenséget. Kialakulóban a rend, ami értékrend is. Hogy mi vagy a *keresztapa*, *keresztmama*, távoli rendszer része még. A fogalmi világban való jártasság, tisztánlátás – később is – a nyelvi otthonosság alapja.

Sűrű környezetben kell élnie Rozinak, mint minden gyereknek, melyben nem kell magyarázni fogalmakat, fogalmi rendeket: a szellemi otthonosság alakítja ki a pontos jelentéseket. A család, az élő család a legfontosabb irányító, tájékoztató

rendszer körülötte. (Mert ő figyel!) Később belépnek mellé a kötött közösségek (óvoda, iskola), a barátok változó és állandósuló körei, egész az egyetemig, a felnőtté válásig, amikor már a maga kis körét, családját alakítja. A világban való otthonosság nagy részben fogalmi otthonosságon alapuló nyelvi otthonosság.

Rozi reggel telefonált (ő nyomta meg papája telefonján a megfelelő gombot, és ezt mondta nekem: *szia, nagypapa*. S fogadó szavaim után, a szünetben ezt kérdezte nagyon jó kiejtéssel: *Nagymama? Kérdőjellel!* Hogy hol van, mit csinál, lehet-e vele beszélni – nem lehetett tudni ebből az egyetlen (szeretettől egyébként csorgó) szóból, hogy milyen „konnotációban” értendő a szómondat-nagymama.

Átadtam neki, a nagymamának a kagylót. Hosszan beszélgettek. Rozi valószínűleg szómondatokban, Kati – nagyon helyesen – tömören, értelmes szavakkal, mondatokkal. A *hamihami*, a *klutykluty*-féle felnőttektől hallható gyerekbeszéd – már írtam – zsákutca tömegét jobb nem megnyitni. Azokból nem képződik kapcsolatszéd, nem ragozható szavak ezek. Zsákutcák. Amikor Rozinak – tőlünk – a Jézuska hozott egy madáretetőt, amit együtt kitettünk a kertbe, a fák alá (miután a kéményen át beleszórtunk magokat), Rozi értésemre adta, hogy érti az egészet: *nyamnyam*. Hogy madarak számára tettük ki a hideg télbe a magokat, nem tudta kimondani, de fogalmi világában világos volt, hogy az ég lakóinak szánjuk a magocskákat.

2018. január 20.

■ Rozi rendületlenül szómondatokkal érintkezik velünk. Legföljebb azzal kelti azt a látszatot, hogy ragoz, ha a leggyakrabban hallott ragozott alakjában mondja a szót: *áll* – a nagymama, rá mutat. *Alszik* – és hozzáteszi ragozatlanul a szót, akivel aludni akar. Ami már egy távolabbi lépés a ragozásnál is, ahogy kérdésre válaszol. Bemegyünk a *bimbamba*? kérdezte a nagymama (alapjában helytelenül, mert a bimbam helyett jobb lett volna templomot mondani). Erre Rozi: *be*. Vagy én kérdeztem. Kijössz a kertbe, Rozi? Erre Rozi: *ki*. Tehát azt a magyar nyelvi sajátosságot már műveli, hogy az igekötővel válaszolunk. Más nyelven, egyikben sem ismerem ilyesmit. Mintha azt mondanánk angolul: You want to come in? *Yes In*. vagy németül: *Ja, h(er)ein*.

A ragozat, ahogy most Bence éppen tanulja (harmadik osztályos) a toldalékolást még nem csinálja. Pedig az aztán igazán magyar nyelvi sajátosság. És gondolati is: hiszen a gondolat, a gondolkodás pörgeti s éppen a toldalékolás, az agglutinálás technikájával áttekinthető rendbe a magyar nyelvet. És hangsúlyozom: a gondolkodást. Megértetted, Rozi? rávágja reflexszerűen: meg. (Nem érti, de a magyar nyelvhasználati motorizmus már működik benne.)

2018. január 25.

■ Rozi blokkyszerűen használja a nyelvet s egyre inkább, konzekvensen, tudatosan. Nem toldalékol, vagyis alapszavakkal dolgozik, nem ragoz. *Alszi(k) nagymama*, birkózza fel lábait a lakásuk belső lépcsőjén, amiből világos: nagymamával akarja altatni magát. *Autó nagypapa el*, ez világos, annyit jelent, hogy hagyjunk itt csapot-papot, és menjünk el autózni nagypapával. A *labda ki* egyértelműen azt jelenti, hogy menjek ki vele labdázni a kertbe. Húga, Mimi járhatja a beszélő szerveit, s levegőt bocsát rájuk: ettől hangzik gurgulázó blablája. Rozi ilyet nem csinál – ha nagyritkán, valóban nagyon ritkán peregni kezd a nyelve, nem értjük. Akkor megismétli a kivehetetlen nyelvertermékét, s ha erre ezt mondom: Rozikám, sajnos, nem értem, mit akarsz akkor újra jön a beszélő szerveimnek a működtetése – megint nem értjük, erre eloldalog.

A mondatot, a mondatfűzéseket még mindig csak az igekötőkkel érzékelteti. Elmegyünk a játszótérre? El – ez a válasz a remény, hogy éled benne a nyelv, a magyar. Ha nem gyakorolja, akkor is: a mondatépítkezésről már tud!

Hallom, hogy német barátaink hasonló korú unokája éppen így a saját nyelvi sajátosságainak az erdejébe gyalogol be. A szörend – mintha beleszületett volna: *Wenn ich bei dir bin* – mondja nagymamájának. Ez olyan sajátosága a német nyelvnek, mint a magyarnak az eljössz sétálni, magyar kérdésre az igekötős válasz: el. [...]

2018. február 1.

■ Pontosan egy hete (azóta nem volt időm naplóba venni) megtörtént a várt csoda. Ragozott Rozi. Nem tudatosan, az biztos, hogy nem akarta, nem ragozott, nem gondolt formára, végződésre. Ragyogó étvággal evett, száját úgy kerekítette a közeledő kiskanál előtt, mint egy madárka, a csőrét. Közben kezével megmogsimogatta a kézfejemet. Kati hozott egy kis pohárban vizet, megitta. Aztán felém nyújtotta a poharat (a két kezecskéjével körbemarkolva itta ki a vizet), én meg indulva a konyha felé, kérdeztem: hozzak vizet? És egyszerre csak így jött a válasz: *hozzál*. Az l-et alig lehetett hallani, de a reflexválasz így bukott ki belőle, mint egy nyelvtani gyakorlaton: Tedd felszólító mód egyes szám második személybe a hallott igét!

Hát így indul a nyelvtanulás grammatikája. Rozi esetében olyan későn (két és fél éves is elmúlt), hogy már-már aggódni kezdtünk.

2018. február 3.

■ Egész délelőtt, reggel nyolctól – már negyedszer a kiépülő időbeosztásos rendszerben – túráztunk Rozival és Mimivel. Ma villamossal elmentünk Hűvösvölgybe, ott – miután fölvergődtünk a gyerekkocsival a régi úttörővasúthoz – elmentünk vele Normafaig, ott pelyhedző hóesésben séta egy kávézóig, aztán a 21-es busszal le az egykori Moszkva térig (most: Széll Kálmán tér – ezért a névért diákkoromban egy rendőr keményen ránk ordított: kapitalista behatásról öklendezett. Kiröhögtek. Azt se tudtuk, hogy a Kalef szó a szegény miniszterelnök nevét idézte.)

Onnan ötös busszal vissza a Pasaréti térig. Ott – Rozival be a templomba. Most már elhagyja lassan a bimbam elnevezést, és ragozva mondja *be templomBA* – a ragot megnyomja. Ott az egyik oldaloltár elé visz, ahol egy nagyon szép jászolos jelenet van – *csüccs nagypapa le* – mutatja is, leültet az oltár elé. Aztán behív az oltár előtti pódiumra, *Pipi fel* (ő magát nevezi Pipinek, valószínűleg Mimi mintájára alkotta.) Felemelem, megsimogatja a kis Jézust, utána anyukáját és apukáját – (profanizálom) Mária nénit és Józsi bácsit. Aztán leül s leültet, kezembe ad egy brosúrát, olvasnom kell. Ezután aztán hajlandó volt már kijönni a templomból. (Akaratában és akarata kifejezésében hajlíthatatlan.) Oda-kint öt lépés után felemeli karját, *fel*, néz fel rám, s amikor azt mondom, lehajolva, hogy „nehéz vagy, Rozikám, inkább a nyakamba veszlek”, akkor megfordul, hátát látom, megint felemeli karjait, *fel nyakába nagypapa*, pelenkabugyros fenekét felém fordítja, terpeszbe áll s nagyot kacag, amikor szétterpesztett lábával mint egy angyal, fellendül a nyakamba. Nem kis teljesítmény egy 73. évében lévő nagypapától felvinni őt a Pasaréti tértől a Csalán utca 35/b-ig. De olyan öröm, még a fulladozásban is, amit hasonló folyamatokból kimaradók aligha értenek meg. Csak hamarabb szúr a szívük és hamarabb rognak le egy padra.

Mindezen mozgás közben beszélünk és beszélünk. Ragozunk hangzatosan, kérdezünk és nevében válaszolunk, ismételjük, amit mondanía kell. Kátival egy iskolát működtetünk, belenyúlunk az anyanyelv gépezetébe. Mindent ért, szinte cizelláltan. Reagál, cselekvésben – szóban még nem, alig-alig: érezteti, hogy tisztában van a nyelv fontosságával. Ismételni, az nincs az ínyére. Néha elkezd szólni, beszélni, érthetetlenül. Erre célszerű azt mondanom, hogy „Aha, most már értem.” Vagy: „jó, hogy mondod”. Meg akarom hagyni abban a hitben, hogy a nyelv használható. Eszköz.

Eszembe jut: dédanyja, Nana utolsó évében visszafelé fejlődött: úgy kezdett el beszélni, hogy nem értettük. Hadart, de nem érthetően. Mintha az átprogramozás – a gondolat és a megszólalás közötti transzfer – nem sikerült volna. Rozinál ezt a csavart be kell tekerni, ami Nanánál kiesett. De honnan s hova? A tudomány ezt a helyet még nem fedezte fel. Az agykutatásban sok minden világos már, hogy melyik lebenyben melyik beszédfunkciós centrum van – de hogy a nyelvtan, a szavakat rendszerbe szedő irányító hogyan, honnan s hova kerül az emberbe, ezt nem tudjuk. Vannak, akik itt az isteni befolyást sejtik, ami éppen olyan kevésbé látható, megragadható, lokalizálható, mint Isten maga. Hogy a nyelv az Isten volna bennünk? Van bennem hajlam, hogy – ugyan kutató nyelvészként nem, de hívő emberként (van egy minket titkon irányító akarat – elfogadom ezt a feltételezést. (Ami azonban nem magyarázat.) [...]

2018. május 7.

■ Mint ahogy a hirtelen ránk tört nyár – már egy hete harminc fok van – kibontotta a fák zöldjét, de még a virágjait is, úgy robban ki Roziból a nyelv. A felismerés, hogy a nyelv érvényes közlekedési eszköz, elemi erővel átjárja. Részben hallott dolgokat mond és ismétel (ami rá nem volt eddig jellemző), de döbbenetes nyelvtani játékoság is felkelt benne, mint gyakorló játék. Adsz? kérdezem s válaszolja: *adok*. A végződés még elhomályosodva hangzik, de világos, hogy Rozi nem tüköryelvet beszél. A tudod? kérdésre *tudkml*, homályos végű szóval válaszol. *Erre, arra* – gyaloglásunkkor mint menetirány jelölését, mondja. Pontosan tudja, hogy a magas hangrendű magánhangzós szó közeli illetve ismert irányt jelöl. ugyanígy benne van az ezt és az azt különbsége is. Az ilyen-olyan párossága is benne van. Kati nagymama ma a játszótéren kekszet ajánlott erősödésére. Nem ismerte (Kárpátaljáról hoztuk), s hogy egy falatot megízlelt, utána ezt kérte: *Ilyet adj!*

Olyasmit is mond s kérdez, amit csak ellesett a körülötte hömpölygő diskurzusokból. *Komoly?* kérdezte ma többször is. *Mi a baj?* ezt állandóan kérdezi, ha nyugtalanító hangulatot észlel a környezetében. A korábban emlegetett *miányavaja* eltűnt, lehet, hogy csak azért, hogy ügvelünk rá s a nyavalya szó használatát kerüljük.

A miért korszaka előmintájára ő sorozatosan azt kérdezi: *ez honnan van?* Mindent jó kiejtéssel mond, érthetően. Vannak már hadováló monológjai. Amikor játszik a megnyert hangú hangképző szerveivel. Vagy – ez a konkurencia Mikikével, ha őt, a kishúgát akarja utánozni.

2018. május 15.

■ Most (reggel) számolja Kati Rozival az ujjait. Egy kettő három négy öt, s a másik kezén Rozi már maga mondja tovább az ujjak számát: *hat hét nyolc kilenc* – a tíz-re már nem futja, azt Kati mondja utána.

Roziban robbant néhány napja ama híres intellektus. Hosszan várt, nézelődött s főként hallgatott. Aztán most, aki figyel, ámulattal hallja, hogy kigördül belőle, mint egy hosszú szőnyeg, tele mesével, zenés figurával, logikai csomókkal (gubancokkal is), ami benne idáig hallgatott. Ragoz. Kész formulákat mond, mint egy udvarias ember, úrleány. *Kérek szépen, adok, ugye adsz*, s egész mondatok hullanak ki belőle, s a jó helyen s jó időben. Daniék Montenegróba mentek röviden nyaralni, s a hazaérkezésük előtti délután a kézbe kapott telefonba Rozi ezt kérdezte: *Mikor jöttök haza?* Hibátlanul, világosan.

A *hol* mellé betársult a *hova* (itt biceg kicsit a kiejtés: *hoja*, de jól ül a kommunikációs helyén. A *honnan* már korábban megérkezett, szinte honnan-korszaka volt a múlt héten. Most a *mikor*-on csodálkozunk, hiszen ez – az idő kérdései – hatalmas absztrakciós utat jelölnek. Az idő emberi távpontjai még nin-

csenek meg, tehát a holnap-ra, a teljes értésére még várunk kell, vagy – ahogy ma reggel mondtuk –: ma, hogy ma jön meg mama és papa, ezt nem érti tagoltan. Ezért úszik be az általános időmegszabásba a „hányat kell még aludni”. Ha valamit nem akar megcsinálni most, akkor ezt mondja: holnap. Ez annyit tesz, hogy „nem”. Most nem.

A hosszú várakozás eredménye, hogy teljesen érthetően kezd beszélni. Normatív kiejtéssel. Ehhez járuló újdonság, hogy ha kedve kerekedik, hadovál. Miminek, a hűgának. Mintha tanítani akarná. Vagy éppen félrevezetni. Mert ilyenkor érthetetlenül beszél.

Most éppen a száunatérből kiabálta fel: *lementem*. Múlt idő és személyrag a helyén, csupán a szóhasználat biceg: „lejöttem” helyett áll, de ezt – a rossz szóhasználatot tőlünk, a felnőtt világtól hallhatta.

Az „én” is megjelent, elmosott ragokkal Rozinál, ezzel játszani kezd. Eszel tényleg?, – *Igen, eszem*. Az „igen” is megjelent, él a beszédében. Ez is teljesen jó kiejtéssel. Mondja is...

2018. május 20.

■ Pünkösöd hajnala. Beszédes és örömteli. Rozi már mintha mindent pontosan megtanult volna. *Megvan!* – hozza hozzánk azt a valamit, amit az előbb még éppen kerestünk. S ami újdonság: hogy telefonon is beleszól a világba. A telefon képküldeményeit újjával már korábban is tovább lökdöste. Most már mutatja és kommentálja is. Na nem teljes mondatokkal, hanem nevekkel, egy-egy szóval. A szómondathoz mint félreérthetetlen közlési lehetőséghez hűségese. Érti a kommunikációt, benne van. Balázs, harsogja egy kép láttán, s utána sorolja az oda, összetartozó neveket: Eri, Bence... Balázs mellett az édesapját, Danit is felismeri, amikor ő még csak tíz éves. Bálintot is megnevezi, pedig nagybátyja még csak 16 éves a mutatott képen. Rozi nem akad meg időn s az idő okozta különbségeken.

Hadd hangsúlyozzam: Rozi nem csodagyerek – az időt, az érettségét tekintve semmiképpen sem. Inkább olyan unikum, aki késlelteti a nyelvi megvalósulását. Mégis meglepően biztosan, teljességgel kommunikál nyelv, nyelvi teljesség nélkül is. Mintha rejtegetné, hogy tud járni, de inkább négykézláb mászik. Érzékelem jól ezt a belső ellentmondást (majdnem ezt írtam: diszkrepanciát), de inkább a javára látom, nem ellenére. Mintha várna a nagy érintést, a szerelem villanását, a csodát.

Nebet, és kacér vele. Mintha azt villogná a szeme: nagypapa, ez legyen a mi titkunk. Hogy én már élek, értek, értelek benneteket, de eljátszom a tétova némát.

Pünkösöd előtt vagyunk egy héttel. Várjátok a pünkösdi csodát. Készülődik, jön. Még teológus fiam, Balázs is megnyugtatólag simítja végig a hátam a kezével. *Nyugodj meg, papa, minden rendben lesz.* (A családban Katinak és nekem mindenki *mamá*-t és *papá*-t mond, csak Daniéknál lettünk *nagypapa* és *nagy-mama*. Ők maguknak rekvirálták e két emberi törzsszót. Nem baj, így legalább Rozi első tisztán hangzón, feddhetetlenül kimondott két szava mi lettünk: *nagy-mama* és *nagypapa*. Talán – ezen még vita folyik – ebben a sorrendben... (A lényeg, hogy enyhén megnyomja a nagy-szót, mintha világhódító nagyok nevét mondaná: NAGYSándor, NAGYKároly.)

Pünkösdkor semmin ne csodálkozzunk. Gyönyörű ünnep: ebben, ezekben a felismerésekben van a kereszténység óriási ereje. Hogy születünk és meghalunk (karácsony és húsvét) és szellemben létezőnk. Ez utóbbi pünkösöd. A szellemi létezés, amely teremtés, teremtődés itt katarikus: a halál utánra datálódik. A miénk az életben adatik meg. (Legalábbis az, amit annak hiszünk: Rozika ébredésében.)

Elmúlt pünkösöd. Jónéhány prédikációt hallhattam, egyik sem arra helyezte a hangsúlyt, amit a gyerekek a hétfői újbudai ifjúsági parkban megfestettek. Ők

a nyelvet festették. Vörös színnel, ahogy a szellem szelében csapódik, csapkolódik! A nyelvről, hogy, hogy nem, hallgattak a prédikátorok. Pedig bizony pünkösdi az igazi szellemmel való feltöltekedés! Igazán csak nyelvben, nyelvvel, a nyelv által történhetik.

Magyar fejben nagy ok a nyelvtől való elfordulásra, a nyelv mellőzésére, hogy a Biblia magyar fordításában lélek áll ott, ahol németül a Geist, angolul a spirit áll. Tehát a *szellem*, mely természetes kognitív kapcsolatokkal áll a nyelvvel. A lélek nem feltétlenül szavakkal mutatkozik meg (legfeljebb a pszichiáternél vagy a pszichológusnál). A szellem azonban szorosan zárkózik a nyelvhez, nélküle nem létezhet.

Mint a gyermeknél. A szellemmel együtt, benne, vele ébredt fel Roziban is a beszélt nyelv. Mint egy csoda. Róla el lehet hinni, hogy kitöltöttetett, mint a pünkösdi hitünkben.

